

E 227/16

A

REFORMÁTUS PRESBITER

IRTA

DR SZENTPÉTERI KUN BÉLA

Különlenyomat a *Notter Antal Emlékkönyv*-ből
Dolgozatok az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről

Szerkesztette :

Angyal Pál, Baranyay Jusztn, Móra Mihály

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA

1941

A református presbiter.

Irta : dr. Szentpéteri Kun Béla.

A presbiter szó a református egyházalkotmányokban minden egyházi elöljárót összefoglal. Külön papi rendfokozatot, — mint a római katolikus Egyházban — már azért sem jelölhet, mert nincs papi rend. Amint Kálvin tanítja (*Institutio religionis Christianae* IV. XIX. 28.): Krisztus azt parancsolta, hogy az ő evangéliomának hirdetésére és sákramentomainak kiszolgáltatására legyenek sáfárjai; ezek a pásztorok, akiket az Egyház sohasem nélkülözhet (*Inst.* IV. III. 4.). Ami egyébként önként érthető, mert a reformáció követői szerint ott van az Egyház, ahol az ígét helyesen hirdetik és a sákramentomokat helyesen szolgáltatják; tehát az Egyház, ha e feladatok megfelelő végeztetéséről nem gondoskodik, saját sírját ássa.

Ámde ugyancsak Kálvin tétele szerint (*Inst.* IV. III. 8.) az Egyház kormányzóit különbség nélkül lehet nevezni a Szentírás nyomán püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és szolgálóknak, mert ez mind egyet jelent és a Szentírás azokat, akik igehirdetéssel foglalkoznak, mind püspököknek nevezi; ugyanis szerinte a régi Egyházban a presbiterek közül egy részt kiválasztottak pásztoroknak és tanítóknak, a többiek pedig az erkölcsökre ügyeltek fel és azok megjavítását gondozták (*Inst.* IV. IV. 1.). Az így elgondolt régi rendet akarják visszaállítani a református egyházi rendtartások. Mivel pedig tota ecclesiae jurisdictio pertinet ad morum disciplinam (*Inst.* IV. XI. 1.), a presbiterek mint az erkölcsök fenntartói és javítói, valamenynyien részesei az egyházi juriszdikciónak, akár foglalkoznak igehirdetéssel is, akár nem.

Ez a felfogás, még a szóhasználat követésével is, kiváló-

képpen érvényesül az angolnyelvű református egyházak szabályaiban. A skót Second Book of Discipline (IV. 1.) egynek veszi a pastor, minister és bishop címeiket. A Book of order of the Presb. Church of England (IV. 7.) az egyházi tisztviselők két csoportjának egyikét így jelöli meg: Elders, id est Presbyters or Bishops. A Code of the Presb. Church of Ireland (III. 8.) szerint Krisztus egyházában állandó tisztségek: Presbyters (Elders) or Bishops and Deacons. All elders were apostolic bishops, in each apostolic Church there was a plurality of elders; mindnyájan kormányoztak, némelyek végezték az igehirdetést és tanítást is, ezért vannak Teaching Elders és Ruling Elders, az előbbieket preacher, evangelist, minister névvel is nevezve. A Constitution of the Presbyterian Church of the U. S. of America a kormányzásról szóló rész IV. fejezetének címfeliratául teszi: Of bishops or pastors és elmondja, hogy e tiszt különböző címeiket visel a különböző feladatai végzéséért, Krisztus királyságában és házában kormányzására tekintettel presbyter or elder. Az angolnyelvű egyházakban a presbiteriségnek tulajdonított kiváló jelentőség csattanós bizonyossága ez egyházak «persbyterian» elnevezése, amivel a presbiteri szervezetet mintegy a maguk legjellegzetesebb ismertetőjének nyilvánítják.

Ha nem is ennyire hangsúlyozottan, a legtöbb református egyházban látjuk a szervezetnek azt a rendjét, mely szerint valójában mindenik gyülekezet egy-egy püspökség, ahol azonban a püspök — a lelkipásztor — csak azzal különbözik a gyülekezet tagjai közül kiválogatott többi presbitertől, hogy ő az ígét is hirdeti, a sákramentomokat is kiszolgáltatja, míg a többiek nem, ám a jurisdikció feladataiban egyenlően osztozik a többiekkel. Legfeljebb abban tűnik ki a pásztor jurisdikció szempontjából is előbbvalósága, hogy e kis püspökségek felett álló felsőbb hatóságok kormányzását olyan gyűlések végzik, melyekben szabályszerint egyenlő számmal vesznek részt a pásztorpresbiterek a kormányzó presbiterekkel, holott az utóbbiak összes száma a kormányzott területen természetesen jóval nagyobb.

A tanító presbiterek, a lelkipásztorok, mint akik az Isten igéjének és a sákramentomoknak szolgáltatásában sáfárkodnak, az istentiszteleti cselekményeket végzik, nagyon közel álla-

nak a római katolikus és görög keleti egyház presbitereikhez, akik, hiszen jórészt «parochiális presbyter»-ek (c. 3. Dist. XCIV., c. 30. X. III. 5.), — persze azzal a nagyon lényeges különbséggel, hogy őket nem a rend teszi presbiterré, hanem a hivatal, míg emezeket a rend és nem a hivatal.

Sőt a magyar reformátusoknál eleinte éppen az igehirdető és a sákramentom-szolgáltató egyházi szolgákat értették presbiter név alatt. Az 1562-ben Debrecenben készült, eger-völgyinek is nevezett hitvallás a püspök kötelességéről szóló fejezetében azt mondja ugyan, hogy e szavak: pásztor, egyházi szolga, püspök, presbiter egyugyanazon tanító személyre ráillenek, ám e református-módra hangzó tanítás nem jelenti a tartalom azonosságát. Hiszen azt, hogy idem est presbyter qui episcopus, Hieronymus is tanította. Figyelemreméltóbb az ugyancsak 1562—3-ból való tarcal-tordai hitvallás. Ez ugyanis nemcsak mondja (V. rész XIII. art.), hogy az Egyház előjárói a pásztorok és doktorok, «kik mindnyájan néha közönséges névvel episcopusoknak, azaz vigyázóknak, néha szolgáknak, néha presbitereknek, mintha öreg tanácsokat mondanál, neveztetnek», de meg is különbözteti a pásztorokodó presbitert a csak kormányzó presbitertől. Miután megszabja a lelkipásztor kötelességeit, ezzel folytatja: «Immár az ecclesiái tiszteteknek arra a nemére érkezünk, melyek az ecclesiái igazgatásra tartoznak: e pedig bizattatik vala a presbiterekre, mintha tanácsokat vagy öregeket mondanál.» Szemmel látható, hogy itt a presbiter szó alatt nem éppen csak a pásztorokat értik. Azonban köztudomású, hogy a magyarországi református egyházi szervezet alapja nem a Béza, hanem a Méliusz rendszere lett, amelyet az 1567-i debreceni Articuli maiores XX. és XXI. cikkei jellemeznek. «Nemcsak az egyházaknak fejévé akarjuk tenni a lelkipásztorokat, hanem a lelkipásztoroknak is fejökké akarjuk tenni a szuperintendenseket és széniorokat (espereseket). A szuperintendens mindent a széniorok beleegyezésével tegyen, magától ne próbáljon semmit». Az az elgondolás, hogy a püspök és a presbiterek közt nincs hatalomban különbség és a püspök csak első a presbiterek közt, itt is érvényesül tehát a maga módja szerint, csak hogy itt püspök alatt a lelkészek közül tett szuperintendenst, presbiter alatt a lelkészek közt előjáró esperest kell érteni.

A püspök és az esperesek által való egyházkormányzás rendszerbe foglalását tartalmazza az a két kánon-könyv is, amely a 17-ik század első felében készülve, alaki érvényét egészen a 19-ik század második feléig megtartotta. Az ország nyugati részein használt komjáti kánonok (1623) II-ik klasszisa *De senioribus* címfeliratot visel és «presbyteri seu seniores» alatt a lelkészek felett közvetlen felügyeletet gyakorló espereseket érti. A III-ik klasszis címfelirata pedig: *De presbyteris communiter sic dictis, seu pastoribus ecclesiarum*. A címfeliratból is kitűnik, hogy ezek a presbiterok, akiket általánosan így neveznek, a lelképásztorok, bár őket egyébként a magyar reformátusok körében *verbi Divini* vagy *verbi Dei* minister névvel jelöltek legszívesebben. Másféle presbiterről a komjáti kánonok egyáltalán nem szólnak. A kánonok szövege néhol egészen úgy hangzik, ahogy a presbiterian egyházak rendtartásaiban. Ám itt e szavak egészen más fogalmakat fednek: itt nem a lelképásztor és a gyülekezet vénei közötti viszonyról, hanem a nagyszámú gyülekezetet magába foglaló szuperintendencia püspökének és a hozzátartozó egyházvidékek espereseinek viszonyáról van szó.

Ugyanígy a Méliusz-féle rendtartás alapján kialakult igazgatási rend fenntartása mellett foglalt állást a szatmárnémeti zsinat is (1646) a 8-ik konkluzióval, bár a 6-ikban kimondja, hogy a presbiteriumot a Krisztus és az apostolok rendeletének szabálya szerint a kedvező körülmények felderültével felállítani kívánja. A zsinat megbízása alapján és szellemében készült Geleji Katona kánonkönyv, amelyet Erdélyben és általán az ország keleti felében 1882-ig használtak, őszintébb a komjáti kánonoknál. Ez az espereseket nem jelöli a már műszóvá lett presbiter névvel, állandóan a latin szót használja: *seniorok*. A többi lelkészekre sem alkalmazza a presbiter szót, hanem *verbi Dei* minister, vagy egyszerűen minister és pastor névvel említi őket. Sőt meg is mondja, hogy mit ért a presbiter szó alatt. A 99-ik kánon egészen világosan és a presbiteri kormányzatú egyházakban a kormányzó (nem prédikáló) presbiterekre vonatkozóan megállapítottak szerint megmondja azt is, hogy kik volnának ezek a presbiterok, mi volna a feladatuk, valamint azt is, hogy az evangéliomi vallást követőknél más országokban szokásos presbiteri kormányzatot nem kívánja meg-

valósítani, a nép szolgálai állapota miatt. Pedig ha akkor veszünk fel presbiteriumot, mikor szolgálat és szükség alól a szegénység felszabadul, akkor ugyan sohasem léssen — jegyezte meg Medgyesi Pál (Tractatus politico-ecclesiasticus, Bártfa 1650. 196. l.).

De bár eszerint az írott szabály az ország minden részében — burkolva vagy nyíltan — mellőzte a presbiteri rendszert, valójában már a 17-ik században megindultak a presbiteriális kormányzat gyökerei, amelyekre folyvást erősbödő törzs emelkedett. Már ebben a században alakultak locale consistoriumok vagy presbyteriumok, előbb inkább a nyugati részeken, de folyvást terjedve kelet felé is. Az ige hallgatói hiszen az előtt is csakugyan részt vettek az egyházi ügyek intézésében egyenként is, mint patronusok, testületben is, vármegyei gyűléseken, városi magisztrátusokban. A református lakosságú városokban nagyon könnyű volt az egyházi ügyekkel úgylis állandóan foglalkozó városi magisztrátusnak locale consistoriummá átalakulni. Az 1734-i II. Carolina Resolutio kibocsátása után megérzett védekezési szükségesség pedig a magasabb egyházkormányzati alakulatokba állított nem-prédikáló presbitereket a szuperintenciális főkurátor és a traktusok (esperességek) élére tett koadjutor kurátorok személyében.

Az Egyház igazgatásának a lelkészek és világiak együttes kezelésére bízását befejezetté tette volna 1791-ben az ágostai hitvallásúak pesti és a reformátusok budai zsinatán csaknem teljesen egyező tartalommal készült két kánonkönyv. Ez a király jóváhagyását nem nyervén meg, életbe sem lépett, de az akkori közfelfogást jól mutatja és a következő jogfejlődésre befolyást gyakorolt. Mindkét kánon hangsúlyozza, hogy mivel az Egyház hallgatókból és tanítókból — az ágostai hitvallásúak szövege szerint világiakból és egyházi szolgákból — áll, az egyházi hatalomra minden tagnak egyformán joga van. Ehhez a reformátusoké még hozzá teszi, hogy az egyházi igazgatásnak presbiteriálisnak kell lenni. A «presbyteriale regimen» azonban csak abban jelentkezik, hogy az egyházközség helyi hatósága nem «localis conventus», mint az ágostai hitvallásúaknál, hanem «locale presbyterium» nevet visel. De szinte változatlanul azokból áll, mint az ágostai hitvallásúak konventje, mindössze, hogy amott az iskolák tanítói mind tagok, emitt csak a nagyobb-

bak professzorai választhatók, meg hogy amott patronusok alatt az azon valláson levő földesurakat értik, itt csak azokat, akik az Egyháznak táplálói és tagjai. Emellett a presbiteriségről magáról nem is esik szó, csak a gyűlésnek, a locale presbyteriumnak van jelentősége. A magasabb egyházi kormányzó gyűlésekbe pedig a pásztorok mellé minden szekulárist meg lehet választani, tehát nemcsak presbitereket. Így az e részben teljesen érvényesült kánonok rendje szerint a felsőbb kormányzógyűléseken a pásztor-tagokon kívül egyházi tisztségviselők csak a kurátorok és az asszeszorok, a többiek ellenben csupán képviselők.

Ezen az úton haladt a két evangéliumi egyház alkotmánya a 19-ik század folyamán is. Most életben levő törvényeik is elég közel állanak egymáshoz a presbiteriális szervezet érvényesülése tekintetében.

Az ágostai hitvallásúak egyházi törvénye első tekintetre jobban hangsúlyozni látszik a presbiteriális szervezetet. Ugyanis nemcsak az egyházközség, hanem a magasabb egyházkormányzati alakulatok ügyeinek intézésére alakított tanácsok mindenkét presbitériumnak nevezi, etekintetben némileg követvén az 1835-i rajna—westfáli egyházi rendtartást, mely mindenik alakulat főszervét presbiteriumnak mondja (pl. Die Provinzial-Gemeinde hat ein Presbiterium, genannt Provinzial-Synode). Lényegben azonban a reformátusoké jár erősebben a presbiteriális szervezet útján, mert amott a presbiteriumnak nevezett egyháztanács csak az egyházközség főszervének, a közgyűlésnek, előkészítő és végrehajtó szerve, itt pedig a presbiterium az egyházközségi főszerv. Amott az egyháztanácsosok csupán a presbiterium tagjai, emitt az egyháztanács a presbiterek gyűlése. Itt a presbitereknek minden bizonnyal volna feladatuk az egyházi ügyek intézésében akkor is, ha gyűléseik nem volnának. A református egyházi törvény a presbitereket az egyházi tisztviselők közé sorozza, mint ilyenekre külön feladatokat bíz és tőlük különös minősültséget és kötelességteljesítést vár.

Mindazáltal a református egyház alkotmányában sem teljesen érvényesül a presbiteri igazgatás rendje. Egyrészt ugyanis itt is vannak mind a lelkészek, mind a világiak közül magasabb címmel és jogkörrel ellátott egyházi tisztviselők, holott a jellegzetes presbiteriánus szervezetben nincs más egyházi tisztség,

mint pásztor és presbiter. Sőt mivel a pásztor is presbiter, mondhatni, nincs más, mint presbiter. Másrészt a magyarországi református egyház mai törvénye szerint is helyet foglalhatnak az egyház juriszdikciót gyakorló bármely felsőbb szervében olyan egyháztagnak is, akik nem presbiterek. Ilyen módon ebben a vonatkozásban a szervezet inkább képviseleti, mint presbiteri. A presbiteri gondolat csak azzal érvényesül, hogy a képviselőket az egyházközségek presbiterjeinek gyűlései küldik ki vagy választják. Kétségtelenül jelentős fejlődést mutat a presbiteri szervezet felé a jugoszláviai magyar reformátusok egyházalkotmánya, amely szerint az egyházmegyei közgyűlésre a lelkipásztor mellett egyenlő számú presbitert kell küldeni, az országos egyházi gyűlést pedig az egyházmegyei gyűlésekből választottak, tehát minden esetre csak presbiterek (pásztor- és egyéb presbiterek) alkotják.

Az egyházkormányzat valójában presbiterivé éppen a presbiteriségnek, mint külön egyházi tisztségnek előtérbeállításával lesz. Az, hogy gyűlések, — esetleg éppen presbiteriumnak nevezett gyűlések — intézik az egyház kormányzását minden vonalon, nem teszi az egyház kormányzatát zsinat-presbiterivé, még azzal sem, hogy e gyűlések nem csak lelkészekből állnak. Hiszen akár lelkészek nélkül megalakítható, egészen szabadon választható tagokból álló zsinattal kormányzott egyházat is találunk Európában is. Azon sem fordul meg a szervezet zsinat-presbiteri volta, hogy a kormányzás részesei az egyház tagjaitól nyerik megbízásukat. Lehet ugyanis következetesen és tisztán megvalósított képviseleti kormányzat presbiterek nélkül.

A presbiter egyházi tisztviselő, nem pedig képviselője az egyházközségnek vagy az egyházközség tagjainak, ámbár ez az újabbkori felfogás egyik-másik egyházi rendtartásba is belekerült (U. S. A. Form of Government Ch. 5.: Ruling elders are the representatives of the people). Nem is szükségképpen a néptől választással nyeri hivatalát. Régebben a gyülekezetnek az egyházi tisztségek betöltésénél éppen csak helybenhagyási joga volt. Magában Kálvin Genfjében is. Sokáig általában kooptáció útján töltötték be a megüresedett helyeket skótoknál, hollandoknál, franciáknál, németeknél egyaránt. Legfeljebb az a kérdés merülhet fel, hogy az első alakulásnál milyen módon választották meg a presbitereket. (Bredt: Die Ver-

fassung der reformierten Kirche in Cleve—Jülich—Berg—Mark, 1938. 149. l.). A magyar reformátusok 1791-iki kánona is csupán annyit rendel, hogy a locale presbyterium tagjait «consueto modo» válasszák. Milyen volt ez a megszokott mód, aligha lehetett tudni-akkor is. Valószínűen helyenként igen különböző. De ez nem is lényeges. Mert nem az alkalmazás módja teszi a presbitert presbiterré. Elképzelhető jó presbiterré válás módjának akár az is, amiről Sohm ír (Kirchenrecht. I. 1892. 137 s. k. l.), hogy akiket, mint tekintélyesebb régi tagokat előrebocsátottak, akiknek így a püspök mellett ülőhely jutott, azok lettek presbiterek. Bár kétségtelen, hogy a kálvini irányzat minden egyházi tiszt betöltésénél a gyülekezet befolyásának biztosítása mellett van (Bohatec: Calvins Lehre von Staat und Kirche, 1937. 476. s k. l.).

A presbiter nem a nép képviselője, hanem a Krisztus szolgálója, éppen úgy, mint a lelkipásztor, akivel a közös presbiterség egybekapcsolja. Lehet, hogy feladatának megszabásában van egy kis melléköze a pásztor ellenőrzésére is (Rieker: Grundsätze der ref. Kirchenverfassung, 1899. 149. l.). Azonban a pásztor, aki püspök, és a presbiter szorosán összetartoznak. Itt is áll, hogy a püspök mindenesetre presbiter, míg a presbiter nem mindig püspök. Ámde itt a püspök, azaz lelkipásztor, meg a presbiter — csak kormányzó presbiter — közt éppen a szent cselekmények végezhetőse tekintetében van az elválasztó különbség, míg a jurisdikció hatalmában egyaránt részesek.

A kiadásért felelős: Dr. Szentpéteri Kun Béla.
Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

